

УДК 336.5:364.027

Бадовська І. С.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПІЛЬГ В УКРАЇНІ

Проаналізовано вплив безготівкових соціальних пільг на нерівність розподілу загального суспільного доходу. Виявлено, що соціальна підтримка у вигляді таких пільг збільшує нерівність, оскільки концентрується у високодохідних групах домогосподарств. Доведено існування утриманських настроїв у суспільстві через високу частку соціальних трансфертів у структурі доходів населення. Запропоновано напрями модернізації системи соціальних пільг, з огляду на актуальність справедливого та адресного розподілу бюджетних коштів на соціальну підтримку. Окреслено заходи, які слід реалізувати на підготовчому етапі проведення реформи. Розроблено такі рекомендації: інтеграція в систему адресних субсидій та соціальних послуг; запровадження адекватної межі сукупних доходів, що дають право на пільги; посилення соціальної відповідальності бізнесу; скасування пільг за професійною ознакою через трансформацію структури доходів населення.

Ключові слова: система соціальних пільг, соціальна пільга, оптимізація бюджетних видатків на соціальну підтримку, соціальні реформи.

Рис. 3. Літ. 13.

Бадовская И. С.

АКТУАЛЬНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНЫХ ЛЬГОТ В УКРАИНЕ

Проанализировано влияние безналичных социальных льгот на неравенство распределения общественного дохода. Выявлено, что социальная поддержка в виде данных льгот увеличивает неравенство, поскольку концентрируется в высокодоходных группах домохозяйств. Доказано существование иждивенческих настроений в обществе вследствие высокой доли социальных трансфертов в структуре доходов населения. Предложены направления модернизации системы социальных льгот с учетом актуальности справедливого и адресного распределения бюджетных средств на социальную поддержку. Определены меры, которые должны быть реализованы на подготовительном этапе проведения реформы. Разработаны следующие рекомендации: интеграция в систему адресных субсидий и социальных услуг; введение адекватного предела совокупных доходов, дающих право на льготы; усиление социальной ответственности бизнеса; отмена льгот по профессиональному признаку через трансформацию структуры доходов населения.

Ключевые слова: система социальных льгот, социальная льгота, оптимизация бюджетных расходов на социальную поддержку, социальные реформы.

© Бадовська І. С., 2016

Iryna Badovska

IMPORTANT AREAS OF MODERNIZATION OF THE SYSTEM OF SOCIAL BENEFITS IN UKRAINE

This article analyzes the influence of non-cash social benefits on inequality of the distribution of general social revenues. It is found that social support in the form of such benefits increases inequality since such support is concentrated in high-income groups of households. The article proves the existence of welfare-dependent mentality in society due to a high share of social transfers in the structure of personal income. The areas of modernization of social benefits are proposed in view of the importance of fair and targeted allocation of budget funds for social support. The actions to be carried out at the preparatory stage of reform implementation are outlined. The author makes the following recommendations: incorporate targeted subsidies and social services in the system; introduce an adequate cap of aggregate revenues that makes a person eligible for benefits; strengthen the social responsibility of business; cancel occupational benefits through the transformation of the population's income structure.

Key words: system of social benefits, social benefit, optimization of budget expenditures for social support, social reforms.

JEL classification: H41, H42, H44, H53.

Необхідність удосконалення системи соціальної підтримки продиктована сучасними економічними реаліями, в яких політика тотального державного патерналізму є фінансово неможливою та недоцільною. Суперечності між діаметрально протилежними пріоритетами соціальної політики та обмеженими ресурсами державного бюджету з року в рік провокують соціальну напруженість і стають наріжним каменем у діалозі між владою та суспільством. Особливо гостро ця проблема постає в організації системи соціальних пільг. В умовах ринку інститут держави вже не може виконувати функцію повного забезпечення соціальних потреб, а повинен перерозподіляти видатки на користь найуразливіших верств суспільства. Саме ці суперечності зумовлюють необхідність модернізації системи соціальних пільг.

Зазначені питання досліджувалися у працях вітчизняних учених [1–8]. Проте висвітлювалися переважно окремі аспекти цієї наукової проблеми. Ні в законодавстві України, ні у вітчизняній науковій періодиці не сформульовано загальної послідовної концепції модернізації системи соціальних пільг, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – розроблення практичних рекомендацій щодо модернізації системи соціальних пільг у контексті соціальних реформ в Україні.

Згадана модернізація має спрямовуватися на справедливий та адресний розподіл бюджетних коштів на соціальну підтримку. На сьогодні склалася ситуація, коли в умовах хронічного бюджетного дефіциту ресурси, що надходять на фінансування соціальних пільг, концентруються у високодохідних групах населення (рис. 1).

Отже, такі соціальні трансферти, як безготівкові пільги, не виконують своєї функції, а натомість спричиняють збільшення нерівності розподілу загальних доходів (індекс Джині). Ця ситуація є неприпустимою. Водночас варто розуміти, що система соціальних пільг пов'язана не тільки зі спадщиною радянського устрою. Для соціально незахищених категорій пільга виконує функцію підтримки у зв'язку з нужденністю, а отже, держава повинна її профінансувати.

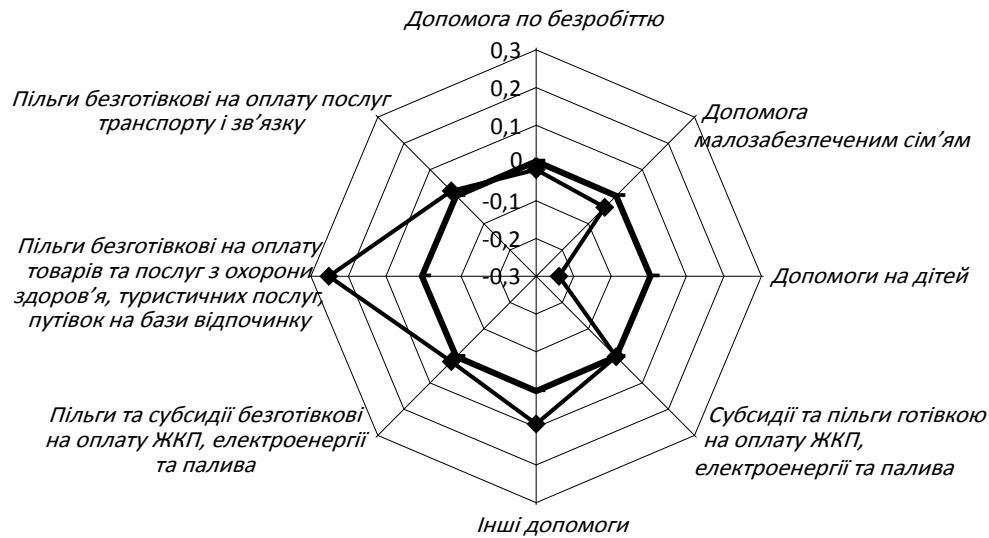

Рис. 1. Абсолютні внески в індекс Джині окремих соціальних трансфертів

Складено за: Витрати і ресурси домогосподарств України у III кв. 2014р. // Статистичний бюлетень ДКСУ. – К., 2015 / ДКСУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

Таким чином, слід визначити стійкий баланс між обмеженими бюджетними фінансовими можливостями і реальним зобов'язанням допомоги громадянам, які цього потребують.

Враховуючи досвід інших країн у реформуванні системи соціальних пільг, постає необхідність поступових й поетапних дій в цьому напрямі. Різкі кроки щодо обмеження чи скасування пільг без відповідної компенсації можуть спровокувати поглиблення бідності в країні, а отже, позитивний ефект буде знівельовано (досвід Казахстану).

Саме тому на підготовчому етапі перед безпосереднім реформуванням системи необхідно послідовно вжити таких заходів:

- 1) уніфікувати підходи до критеріїв класифікації пільг та категорій їх отримувачів;
- 2) запровадити засоби обліку та моніторингу фактично спожитих пільг;
- 3) трансформувати структуру доходів населення шляхом реалізації ефективної політики зайнятості;
- 4) розробити методику непрямого оцінювання доходів громадян.

На наш погляд, уніфікувати підходи до класифікації як самих пільг, так і їх отримувачів, потрібно з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків, викремивши критерії диференціації пільговиків (рис. 2) та розуміючи функції, які виконує для них пільга.

Застосовуючи такий підхід, можна чітко розмежувати пільги у формі соціальної підтримки для незахищених верств населення у зв'язку з настанням соціальних ризиків, й інші види прояву цього правового явища, що, у свою чергу, є важливим кроком у процесі модернізації системи соціальних пільг [10, с. 18, 20].

Рис. 2. Критерії диференціації осіб, які належать до пільгових категорій населення

Складено автором.

Відсутність реального й повного обліку пільгових категорій населення та несвоечасний облік фактично спожитих пільг призводить до нерезультативності системи. Крім того, оперативне здійснення розрахунків із підприємствами – надавачами послуг неможливе без функціонування ефективного механізму нарахування пільг і контролю за їх використанням.

Оцінювання чисельності пільгових категорій населення, на нашу думку, має проводитися на підставі Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги (далі – ЄДАРП), а вартості пільг – шляхом запровадження соціальної електронної картки (СЕК). На теперішньому етапі реформи системи соціальної підтримки особливо гостро постало питання щодо введення в дію державної програми “Соціальна електронна картка”, оскільки ЄДАРП, хоч і не досконало, але працює з 2003 р. Введення СЕК дасть змогу забезпечити адресність у соціальній допомозі та виключити категорії населення, які її не потребують. Упровадження цієї програми сприятиме не тільки значній економії бюджету, а й підвищенню життєвого рівня незахищених верств населення. Як наслідок, така політика держави створить основи для досягнення соціальної справедливості в суспільстві. Зазначений механізм обліку та моніторингу пільг став би справжнім проривом у реформі системи соціальної підтримки, насамперед нівелювавши корупційну схему на рівні розрахунків бюджету з комунальними підприємствами. Пільговик незалежно від місця проживання та реєстрації зміг би реалізовувати право на пільги в межах території країни без проходження бюрократичних процедур. Попри витратність, СЕК має забезпечити належний соціальний ефект і розв’язати численні проблеми в системі відповідних пільг [11, с. 68–71].

Розгалуженість системи соціальної підтримки потрібно розглядати крізь призму глибшої проблеми, для окреслення якої наведено структуру доходів та соціальних трансфертів населення України (рис. 3).

Як бачимо з рис. 3, заробітна плата становить лише 39 % у загальній структурі доходів населення. При цьому частка різних соціальних трансфертів

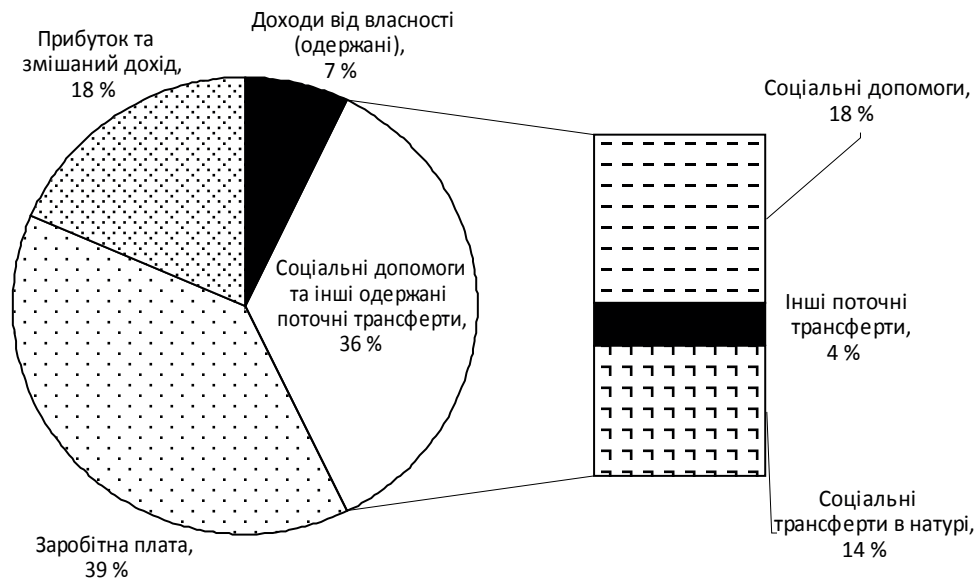

Рис. 3. Структура доходів населення України в IV кв. 2014 р.

Складено за: Структура сукупних ресурсів домогосподарств в IV кв. 2014 р. // Статистичний бюлетень ДКСУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.

дорівнює 36 %, що є дуже високим показником. З огляду на розмір середньомісячної заробітної плати в Україні (138 дол. США на 1 січня 2015 р.), структура доходів нагадує замкнуте коло: в державі панують утриманські настрої, оскільки немає стимулів до праці. У межах нашого дослідження говорити про скасування професійних пільг за такого рівня заробітної плати складно. Патерналістська ідеологія в сучасних умовах змінюється ринковими засадами розвитку людини й суспільства, а отже, працездатні громадяни повинні мати можливість утримувати себе за рахунок гідної заробітної плати, а не соціальних трансфертів.

Цю проблему потрібно розв'язувати шляхом збільшення частки високотехнологічного виробництва у ВВП та відмови від сировинно орієнтованого експорту. Такий підхід дасть змогу створювати робочі місця на виробництвах із значною часткою доданої вартості, а відтак, із високою заробітною платою. Крім того, варто докласти зусиль до стимулювання розвитку малого й середнього підприємництва – джерела формування стійкого середнього класу з власними доходами, який забезпечує зростання ВВП. З рис. 3 бачимо, що частка прибутку та змішаного доходу (дохід, який одержує фізична особа в результаті виробничої діяльності, за винятком витрат, пов'язаних із її здійсненням) становить лише 18 % у структурі доходів населення, тоді як у розвинутих країнах – 40–65 %. Отже, політика держави має зосереджуватися на заходах зі спрощення та дерегуляції малого підприємництва.

Крім того, політику зайнятості слід поєднувати із соціальними програмами. Наприклад, шляхом створення робочих місць держава має інтегрувати в суспільство людей з обмеженими можливостями. Інформатизація і техноло-

гічний прорив уможливають використання віддаленої праці. Водночас зайнятість таких осіб не повинна бути підставою для автоматичного позбавлення їх пільг. Ця умова може пов'язуватися з високою межею доходу (наприклад, п'ять прожиткових мінімумів). Варто пам'ятати, що обмежені можливості провокують більші витрати.

Останніми роками тривають дискусії стосовно доцільності запровадження непрямого оцінювання доходів громадян. У країнах із розвинутою економікою та культурою ведення бізнесу декларація про доходи фізичної особи може бути цілком надійним джерелом інформації про її сукупний дохід. Проте, з огляду на рівень тіньової заробітної плати в Україні альтернатив непрямого оцінювання доходів наразі немає. Підхід до такого оцінювання має бути виваженим і відповідати реаліям життя. Наприклад, у Молдові при визначенні сукупного доходу пільговика вказаним методом використовувалася анкета, де кожен пункт мав певну вагу в балах. Якщо людина володіла велосипедом чи кольоровим телевізором, то її шанси на соціальну допомогу зменшувалися. Такий підхід є невиправданим, оскільки ці параметри не впливають на критерій нужденності. Мета застосування непрямого оцінювання доходів громадян полягає саме у визначенні критерію нужденності, котрий, на нашу думку, потрібно розраховувати на підставі грошових доходів громадян, а не факту наявності в них рухомого чи нерухомого майна. Якщо ветеран праці володіє однокімнатною квартирою і здає її в оренду, відповідно збільшуючи свій грошовий дохід – це має враховуватися при визначенні критерію нужденності. Проте, якщо інвалід є власником приватизованої сільськогосподарської ділянки, яку за законом не має права продати, а через обмеженість фізичних можливостей не може обробляти, то факт володіння майном не дає йому додаткових засобів до існування.

Отже, на законодавчому рівні слід запровадити єдині критерії непрямого оцінювання майнового стану сім'ї. Для уникнення зловживань з боку претендентів на допомогу інформація про їхній майновий стан, відома іншим державним органам, повинна бути відкритою для органів соціального захисту.

Упровадження описаних заходів має обов'язково передувати застосуванню радикальних кроків модернізації системи соціальних пільг.

З огляду на результати нашого дослідження, вважаємо за необхідне окреслити безпосередні напрями модернізації системи соціальних пільг, а саме:

- інтегрування частини системи соціальних пільг у систему адресних субсидій і соціальних послуг;
- скасування пільг за професійною ознакою;
- введення заходів із соціальної відповідальності бізнесу;
- передбачення адекватної межі сукупних доходів, що дає право на пільгу, диференційовану за категоріями отримувачів.

Необхідність скасування пільг за професійною ознакою давно перебуває в центрі наукових дискусій. Щодо високопосадовців такий крок є виправданим і очевидним – суспільство доти не почне адекватно сприймати реформу системи пільг, поки не впевниться, що влада не тільки розв'язує соціальні проблеми за рахунок пересічних громадян, а насамперед позбавляє привілеїв себе. Проте для інших категорій отримувачів "професійних" пільг ситуація не настільки очевидна. Їхні доходи не відповідають професійним обов'язкам, і по-

зиція Конституційного Суду України є однозначною. У його Рішенні від 20.03.2002 № 5-рп/2002 ідеться про те, що багато таких пільг, встановлених Законами України “Про міліцію”, “Про прокуратуру” та ін., є не пільгами, а гарантіями й іншими засобами забезпечення професійної діяльності окремих категорій громадян [13]. Таким чином, скасування будь-яких “професійних” пільг чи гарантій має відбуватися з одночасним збільшенням заробітної плати до рівня, котрий відповідає характеру виконуваних обов’язків.

Наступним кроком влади на шляху до реформування системи пільг повинне стати введення верхньої межі сукупного доходу, який дає право на отримання пільги, причому вона має бути диференційованою за видами отримувачів і кратна прожитковому мінімуму. У жодному разі не можна запроваджувати єдину межу доходу для всіх категорій пільговиків. Верхня межа доходу для інваліда, яка дає йому право на пільгу, має бути вищою, ніж у ветерана праці чи дитини війни. У результаті таких дій незахищені верстви населення залишаться охоплені соціальною підтримкою. Натомість ту частину з них, дохід котрих перевищить установлений рівень, буде виключено із системи соціальної підтримки. Наприклад, більшість пенсіонерів справді є вразливою категорією населення (з огляду на середній розмір пенсій), проте особи з державними пенсіями не потребують соціальної підтримки. Враховуватися цей показник має не конкретно за пільговиком, а в середньому на одного члена його сім’ї, що проживає разом із ним (необхідність такого кроку зумовлена потребою в запобіганні шахрайства).

Встановлена межа доходу має бути адекватною до економічних реалій у країні, адже занадто низький поріг призведе до поглиблення бідності в країні. У законодавчому регулюванні системи соціальних пільг відбуваються певні зрушення, але вони є непослідовними. Влада здійснила спробу обмежити коло пільговиків одразу в кількох напрямках. Внесено зміни до низки Законів України (“Про соціальний захист дітей війни”, “Про міліцію”, “Про освіту”, “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”, “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, “Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні”, “Про жертви нацистських переслідувань”). У кожному з цих Законів за певними пільгами запроваджено межу середньомісячного сукупного доходу сім’ї в розрахунку на одну особу, який дає право на пільги (у 2015 р. – 1710 грн). На нашу думку, враховуючи запропоновані критерії класифікації пільговиків, для кожного з них ця межа доходу має бути різною.

Програму пільг на оплату житлово-комунальних послуг необхідно інтегрувати з програмою житлових субсидій. Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2015 № 106 1 травня 2015 р. запроваджено спрощені умови отримання субсидії на оплату житлово-комунальних послуг. Водночас пільги не скасовуються, хоча для багатьох категорій пільговиків запроваджуються обмеження в сукупному доході для отримання пільги. У цьому аспекті необхідно активно реалізовувати програми енергозбереження та приведення норм споживання житлово-комунальних послуг у відповідність із економічно доцільними межами, що створить стимули для економічного використання ресурсів.

Обов'язковою умовою успіху соціальних реформ, зокрема системи соціальної підтримки, є активне залучення бізнесу. Впровадження соціальної відповідальності бізнесу дасть змогу послабити навантаження на бюджет і створить підґрунтя для розбудови соціально орієнтованої економіки. У питанні соціальних пільг, безумовно, потрібно вирізняти товари (послуги), які безпосередньо споживаються пільговиком одноосібно (наприклад, житлово-комунальні). Проте, якщо розглядати транспортні пільги, то підхід до їх надання може бути іншим. Категорії, які мають право на безкоштовний проїзд, необхідно ретельно переглянути, однак цей вид пільги може надаватися на засадах соціальної відповідальності бізнесу й значно обмежить тиск на бюджетне фінансування.

Таким чином, можна зробити висновок, що модернізація системи соціальних пільг є необхідним і невід'ємним кроком у контексті проведення соціальних реформ в Україні. При цьому вона не означає повного скасування діючої системи. Розробивши виважені підходи до визначення критеріїв класифікації соціальних пільг та категорій їх отримувачів, можна окреслити функції, котрі виконують пільги для кожної категорії, а отже, розмежувати пільги, наявність яких зумовлена соціальною незахищеністю і нужденністю, від пільг, які мають характер гарантій, компенсацій чи привілеїв. Відповідно, для ефективної модернізації системи соціальних пільг слід здійснити низку запропонованих кроків у правильній послідовності.

Список використаних джерел

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України : [монографія] : у 6 т. – К. : НДФІ, 2004. – Т. 2: Соціальна спрямованість бюджетної політики. – 376 с.
2. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ : у 4 т. / ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2011.
3. *Лібанова Е. М.* Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – № 1 (17). – С. 5–22, 48.
4. *Лопушняк Г. С.* Бюджетне фінансування соціальних видатків в умовах трансформації економіки / Г. С. Лопушняк // Фінанси України. – 2010. – № 10. – С. 38–46.
5. Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко ; Держ. навч.-наук. установа “Акад. фін. управління”. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 1 / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, В. П. Кудряшов та ін. – 760 с.; т. 2 / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. – 784 с.
6. *Назаренко Я.* Теоретичні аспекти формування системи пільг в Україні / Я. Назаренко, Д. Рульова // Вісник НТУ : в 2 ч. – 2009. – Ч. 1. – 404 с.
7. Реформування системи пільг : аналіт. огляд. – К. : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2004. – С. 79.
8. *Черенько Л. М.* Оцінка впливу державної соціальної підтримки на нерівність та бідність населення / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2011. – №2 (16). – С. 118–127.
9. Витрати і ресурси домогосподарств України у III кв. 2014 р. // Статистичний бюлетень ДКСУ. – К, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
10. *Бадовська І.* Класифікація вихідних параметрів системи соціальних пільг у вимірі суперечностей соціальної політики та бюджетних можливостей держави / І. Бадовська // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 7. – С. 17–22.

11. Бадовська І. С. Методологічні підходи до оцінки вартості соціальних пілг та чисельності їх отримувачів / І. С. Бадовська // Проблеми сучасної економіки: зб. матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Донецьк, 27–28 вересня 2013 р. – Донецьк : ГО “СІЕУ”, 2013. – Ч. 1. – 128 с.
12. Структура сукупних ресурсів домогосподарств в IV кв. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
13. Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 № 5-рп/2002 (Справа № 1-15/2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.

References

1. *Byudzhetsna polity`ka u konteksti stratehiyi social`no-ekonomichnoho rozvy`tku Ukrayiny`* [Fiscal policy in the context of socio-economic development of Ukraine]. (2004). Т. 2. Ky`yiv: NDFI [in Ukrainian].
2. *Derzhavny`j byudzhets i byudzhetsna stratehiya v umovax ekonomichny`x reform* [State budget and the budgetary strategy in terms of economic reforms]. (2011). Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
3. Libanova, E. M. (2012). Social`ni problemy` modernizatsiyi ukrayins`koyi ekonomiky` [Social Problems of Modernization of the Ukrainian Economy]. *Demohrafiya ta social`na ekonomika* [Demography and Social Economy], 1, 5–22 [in Ukrainian].
4. Lopushnyak, H. S. (2010). Byudzhetsne finansuvannya social`ny`x vy`datkiv v umovax transformatsiyi ekonomiky` [State Funding of Social Spending in the Economic Transformation]. *Finansy Ukrayiny* [Finance of Ukraine], 10, 38–46 [in Ukrainian].
5. Shlapak, O. V., Yefy`menko, T. I. (Ed.). (2014). *Modernizatsiya finansovoyi sy`stemy` Ukrayiny` v procesi yevrointehratsiyi* [Modernization of the financial system of Ukraine in European integration]. (Vol. 1, 2). Ky`yiv: Akademiya finansovoho upravlinnya [in Ukrainian].
6. Nazarenko, Я., Rul`ova, D. (2009). Teorety`chni aspekty` formuvannya sy`stemy` pil`h v Ukrayini [Theoretical Aspects of the System of Benefits in Ukraine]. *Visny`k NTU* [NTU Herald], 1, 404 [in Ukrainian].
7. *Reformuvannya sy`stemy` pil`h* [Reforming of Benefits]. (2004). Kyiv: Mizhnarodny`j centr perspekty`vny`x doslidzhen` [in Ukrainian].
8. Cheren`ko, L. M. (2011). Ocinka vply`vu derzhavnoyi social`noyi pidtry`mky` na nerivnist` ta bidnist` naselennya [Assessing the Impact of State Social Support for Inequality and Poverty of the Population]. *Demohrafiya ta social`na ekonomika* [Demography and Social Economy], 2, 118–127 [in Ukrainian].
9. Vy`traty` i resursy` domohospodarstv Ukrayiny` u III kvartali 2014 r. [Costs and Resources of Households in Ukraine in the Third Quarter. 2014]. (2015). *Staty`sty`chny`j byuleten` DKSU* [Statistical Bulletin SCSU]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
10. Badovs`ka, I. (2013). Klasy`fikatsiya vy`xidny`x parametriv sy`stemy` social`ny`x pil`h u vy`miri superechnostej social`noyi polity`ky` ta byudzhetsny`x mozhly`vostej derzhavy` [Classification Initial Parameters of Social Benefits in Terms of Social Policy Contradictions and Capabilities of the State Budget]. *Ukrayina: aspekty` praci* [Ukraine: Aspects of Labor], 7, 17–22 [in Ukrainian].
11. Badovs`ka, C. I. (2013). Metodolohichni pidxody` do ocinky` vartosti social`ny`x pil`h ta chy`sel`nosti yix otr`y`muvachiv [Methodological Approaches to Assessing the Value of Social Benefits and the Number of Recipients]. *Problemy` suchasnoyi ekonomiky`* [Problems of Modern Economy], 1, 128 [in Ukrainian].
12. Структура сукупних ресурсів домогосподарств в IV кв. 2014 р. [Structure of Total Household Resources in the IV quarter. 2014]. Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
13. Constitutional Court of Ukraine. (2002). Rishennya Konstyt`ucijnoho Sudu Ukrayiny` [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] (Decision № 5-рп/2002, March 20). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-02> [in Ukrainian].